

Mottagare
Regionstyrelsen

Återrapport friluftsliv

Förslag till beslut

Regionstyrelsen beslutar att ta emot informationen

Sammanfattning

Vandringsledsprojekten på Gotland

Under de senaste sex åren har Gotland genomfört en samlad satsning på friluftsliv och vandringsleder som i grunden har förändrat förutsättningarna både för invånare och för öns attraktionskraft som besöksmål. Sedan 2020 har Gotland ansökt om och beviljats samtliga åtta projekt, med en sammanlagd investeringsvolym på över 17 miljoner kronor och följande resultat:

- Gotland OUT, EU och Region Gotland (2020–2023) – etablerade ett vandringslednätverk, införde Naturkartan och startade Friluftsseckan.
- Regional samordning av vandringsleder- Naturvårdsverket (2022) – stärkte samverkan mellan aktörer, ökade kunskapen om den nationella ramen och etablerade en gemensam syn på leders betydelse.
- Regional organisering av vandringsleder, Naturvårdsverket (2023) – tog fram förslag om en permanent friluftssamordnare, etablerade Friluftsrådet och fördjupade samarbetet mellan Region Gotland och lokala aktörer.
- Organisation av vandringsleder, Naturvårdsverket (2024) – fortsatte regional samordning och hållbar förvaltning samt bidrog till infrastrukturförbättringar.
- Vandringsleder Gotland, Tillväxtverket (2024) – uppgraderade 22 leder (157 km), utvecklade en gotlandsspecifik standard för informationsskyltar, satte upp 25 nya skyltar samt etablerade en kunskapsbank och manual för byggnation.
- Vandringsleder på Gotland, **Leader Gute** (2024–2025) – utvecklar riktlinjer för organisering och förvaltning, främjar kunskapsutbyte samt tar fram standard för broschyrdesign och grafisk profil.
- Organisation av vandringsleder, Naturvårdsverket (2025) – stödjer långsiktiga samordningsinsatser genom utökning av Naturkartan, kartläggning av tillgängliga leder samt workshops om turismpaketering och tillgänglighet.

- Naturbonus, Naturkompaniet (2025) – startar september 2025, ska bygga/uppgradera fem leder på mer än 40 km, sätta upp 10 nya informationsskyltar och genomföra ledmarkering enligt Gotlands standard.

Resultaten hittills är tydliga: mer än 150 kilometer nya leder har etablerats, 27 informationsskyltar och 22 markerade leder har satts upp och fyra särskilt tillgängliga leder har skapats för att öppna naturen för fler, även för personer med rörelsenedsättningar.

Dessutom har en standardiserad design för kartor, skyltar och broschyrer utvecklats, vilket ger Gotland ett enhetligt uttryck under varumärket *Vandra på Gotland*.

Friluftslivets betydelse

Gotland har unika natur- och kulturvärden som gör ön särskilt lämpad för vandring. Satsningar på friluftsliv stärker folkhälsan genom att motverka stillasittande och främja både fysisk och psykisk hälsa. Samtidigt är naturbaserad turism den snabbast växande sektorn inom turistnäringen. Genom att förbättra tillgänglighet och infrastruktur har Gotland lagt grunden för att utveckla en konkurrenskraftig position i denna trend.

Förutom de hälsofrämjande aspekterna har projekten tydligt kopplats till näringslivet. Genom att integrera lederna med lokala företag och tjänster längs sträckorna skapas nya möjligheter till turismpaketering, vilket stärker den lokala ekonomin och bidrar till Gotlands attraktivitet både som besöksmål och som livsmiljö.

Resultat och effekter

Den samlade satsningen har resulterat i ett omfattande lednätverk som gör Gotlands natur mer tillgänglig än någonsin. Naturkartan har uppdaterats med alla nya leder, vilket ger digital tillgång och synlighet. Ett standardiserat system för leddokumentation och vägledning har etablerats och en kostnadseffektiv modell för ledstolpar och byggmanualer har tagits fram för att underlätta framtida utbyggnad.

Arbetet har också burit frukt på ett organisatoriskt plan. Ett nätverk av mer än 30 aktörer har skapats och Region Gotland samt Länsstyrelsen bildade gemensamt ett Friluftsråd i december 2022. Denna samverkansmodell har resulterat i gemensamma förvaltningsplaner och en standard för ledutveckling som säkerställer långsiktighet.

Gotland har klättrat i den nationella Friluftskommun-rankingen under de senaste åren, men verkar nu ha planat ut, där de senaste resultaten visar på en liten nedgång. Trots detta övervägs ön som värd för Vandringsledforum 2027, vilket ytterligare stärker öns profil.

Hållbarhet och turismutveckling

En central styrka i projekten är det genuina samarbetet mellan myndigheter, lokalsamhällen och föreningar. Forskning visar att turismutveckling som drivs lokalt har större chans att bli långsiktig och hållbar än projekt där externa aktörer styr utvecklingen. På Gotland har denna princip omsatts i praktiken, vilket bidrar till både ägarskap och ansvarstagande hos de lokala aktörerna. Det gör satsningarna mer motståndskraftiga över tid och skapar en modell för hållbar, inkluderande och ansvarsfull turism.

Utmaningar och framtidsutsikter

Trots de stora framstegen finns utmaningar.

Den kanske mest påtagliga är finansieringen, som hittills i huvudsak baserats på tidsbegränsade projektmedel. Detta riskerar att leda till kortsiktighet och begränsar möjligheterna att anpassa sig till nya behov eller långsiktigt förvalta lederna.

Stabilare finansieringsformer behövs för att säkra kontinuitet, kunskap och förtroende.

Samtidigt är utvecklingspotentialen fortsatt stor. Kommunikation och synliggörande av lederna kan förbättras, särskilt när det gäller de tillgänglighetsanpassade alternativen. Naturkartan rymmer möjligheter att berika upplevelserna genom berättande och paketering, och med etableringen av en ny nationalpark och en ny cykelplan växer antalet naturbaserade upplevelser på Gotland ytterligare.

Bedömning

Under 2024 och 2025 har fem projekt genomförts för att stärka och utveckla Gotland som vandringsregion. Organisation av vandringsleder (Naturvårdsverket) 2024 samlade lokala och regionala aktörer för gemensamt arbete med lederna och etablerade rutiner som säkerställer att de underhålls och utvecklas på ett ansvarsfullt sätt över tid.

Vandringsleder Gotland (Tillväxtverket) uppgraderade 22 leder omfattande totalt 157 km, tog fram en gotlandsspecifik standard för informationsskyltar, satte upp 25 tvåspråkiga skyltar på svenska och engelska samt etablerade både en kunskapsbank för ledbebyggelse och en manual för byggnation av skyltställ. Det längre projektet Vandringsleder på Gotland (**Leader Gute**) utvecklar gotlandsspecifika riktlinjer för organisering och förvaltning av leder, främjar kunskapsutbyte och tar fram en standard för broschyrdesign samt en grafisk profil för ledsystemet.

År 2025 har Organisation av vandringsleder (Natvårdsverket) 2025 fokuserat på att stödja långsiktig samordning genom att utöka Naturkartan i samarbete med Länsstyrelsen Gotland, kartlägga tillgängliga leder samt arrangera workshops om turismpaketering och tillgänglighet. Från och med september 2025 kommer Naturbonus (Naturkompaniet) 2025 att bygga och uppgradera fem nya leder, omfattande mer än 40 km, med 10 nya informationsskyltar och ledmarkeringar enligt Gotlands standard.

De tre avslutande projekten beräknas avslutas i december 2025. Därefter finns inga resurser för att permanenta projekten eller för att fortsätta samordningen, varken internt eller externt. De långsiktiga behoven beskrivs i tjänsteskrivelsen där medel äskas för en permanent friluftssamordnare. Det bör noteras att det även framöver kommer att finnas statliga medel att söka från Naturvårdsverket för samordning av vandringsleder.

Kraven på regional eller kommunal medfinansiering ökar dock successivt: 2025 var kravet 30 %, men från och med 2026 höjs det till 50 %. Detta innebär att även om medel finns tillgängliga är det inte möjligt att ansöka, eftersom de resurser som krävs för att möta medfinansieringskravet inte finns tillgängliga.

Klicka eller tryck här för att ange text.

Regionstyrelseförvaltningen

Stefan Hollmark
Regiondirektör

Angelica Andersson Fihn
Avdelningschef kultur och fritid